

Dr. sc. Ervin Sejdinović
JU Behram-begova medresa u Tuzli
sejdinovicervin@mail.com

"NACIJA-DRŽAVA" KAO DEHUMANIZIRAJUĆA IDEOLOGIJA

DOI: 10.58584/2490-3752.2025.11.11.87
UDC/UDK: 321:316.356.4

SAŽETAK

Sve ideologije nastaju iz prosvjetiteljskog okvira i dio su moderne, a čija je primarna karakteristika nekritičko odbacivanje tradicije. Ideja „nacije-države“ je dio konzervativizma kao jedne od tri najveće ideologije (konzervativizam, liberalizam i komunitarizam). U procesu formiranja nacionalnih država činili su se genocidi. Sam proces vršenja genocida zahtijeva faze pripreme, realizacije i poricanja, a za što logistiku može dati samo država. Nacionalne države nastaju u moderni. Dva su preovlađujuća mišljenja po pitanju odnosa moderne i postmoderne. Prvo jeste da su moderna i postmoderna dva različita koncepta gdje postmoderna nastaje s pluralitetom formi racionalnosti. Drugi stav jeste da je postmoderna zapravo moderna u svim svojim aktualiziranim potencijalima. Pripadnost određenoj nacionalnoj grupi jeste razlog zbog kojeg ljudi bivaju žrtve genocida. Ideologija „nacije-države“, u moderni, bivala je ideološka logistika u vršenju genocida. Moderne ratove vode nacionalne države. Ideologija „nacije-države“ produkt je Zapada i povezana je s ideologijom nacionalnog mesijanstva. Nacionalna država postaje generator društvenog života uopće. Zbog te totalitarnosti praviti će se metafore između nacionalne države i logora. Svetost čovjeka, „homo sacera“, poništena je njegovom supstitucijom

državljanstvom. Čovjek je, pod uticajem ideologije nacije-države, sveden na apstraktnu, političku i često statističku kategoriju državljanina. Ono što je bila određena vrsta svetosti njegovog života, koja je svoje izvorište nalazila u transcendentnom, poništena je političko-realnom kategorijom države i etiketiranja čovjeka kao, prije svega, državljanina. Totalitarno upravljanje i nadzor života jeste činjenica koja politiku čini biopolitikom, a čovjeka biće svedeno na objekat koga jedino država može legalno zaštititi. Razlog tome jeste što se vanredno stanje provodi kao redovno, a što je argument državi da suvereno raspoláže institucionalnom moći. Ta moć je totalitarne prirode.

Ključne riječi: moderna, postmoderna, genocid, nacionalna država, logor

Uvod

Ljudsko društvo je podložno promjenama. Kvantitativno i kvalitativno ljudsko društvo se neprestano mijenja. Međutim, opravdano je postaviti pitanje šta se tačno u ljudskom društvu mijenja? Da li su to ljudi kao društveni subjekti? Očito je da su sve promjene u ljudskom društvu uzrokovane čovjekovom intervencijom, odnosno društvenom akcijom. Ljudsko društvo je apstraktna kategorija koja se fenomenološki realizuje kroz djelovanje društvenih subjekata. U cijeloj svojoj povijesti, ljudsko društvo nije imalo značajnije promjene od promjena koje su se desile, i dešavaju se, u posljednjih nekoliko stoljeća. Ovdje u opseg pojma promjene mislimo na sve vrste promjena, bilo da se radi o ekonomskim, političkim, kulturnim, obrazovnim, tehnološkim ili o egzistencijalnim promjenama.

Upravo će se promjene u tim poljima ili, bolje rečeno, cjelokupnom načinu čovjekovog života, njegovog odnosa prema prirodi, drugim ljudima i samom sebi označiti pojmom moderna. Prema nekim autorima, moderna je proces koji počinje krajem XVI stoljeća. Moderna sa sobom nosi razvoj znanja, vještina i tehnologije. Također, u periodu novog vijeka, koji se historijski podudara s pojavom i razvojem moderne, desili su se najveći sukobi i ratovi u ljudskoj povijesti. Holokaust i drugi genocidi su bili mogući upravo razvojem tehnologije, ali genocid svoje uzroke nalazi u ideološkim osnovama. Genocidi počinjeni u novijoj ljudskoj povijesti, kao ideološku osnovu, imali su ideologiju „nacija-države“. Ovim radom upravo želimo da ukažemo na povezanost ideologije

„nacija-država“, nastale u moderni, s genocidom. Također, nastojat ćemo pojasniti koncept „logora“ kao paradigme za današnje ljudsko društvo. U takvom društvu koje sve više liči na logor, genocid je sve izvjesniji. Osnovno problemsko pitanje rada jeste: na koji način nacionalna država liči na logor kao topos u kome se dešavao genocid, odnosno cilj nam je da predstavimo dehumanizirajuću dimenziju nacionalne države. Koristit ćemo metode analize, sinteze, komparacije i apstrakcije. Rad nalazi društvenu opravdanost u činjenici potrebe nadilaženja nacionalizma (nacionalne države) te formiranja nadnacionalnih organizacija kao kategorije koja je sposobna da rješava ekonomske i političke krize.

1. Osnovni pojmovi istraživanja

1.1. Moderna/postmoderna

Pojam „moderna“ i njegovi izvedeni oblici poput „moderno“ svakodnevno se koriste. Kao i gotovo svaki drugi pojam koji se svakodnevno i u različitim diskursima koristi, pojmovi moderna i moderno dobijaju pogrešne interpretacije. Zbog toga smatramo da je nužno uputiti na osnovna određenja tih pojmova uz jasnu distinkciju od pojmova koji, naizgled, imaju slično značenje. Kada kažemo da se pojam moderna pogrešno poistovjećuje s drugim sličnim pojmovima, mislimo prije svih na pojam „savremeno“. Iz tih razloga ćemo obrazložiti razliku između navedenih pojmova. „Istinski savremeno je ono što odgovara biti vremena, a ne ono što je naprosto sadašnje, novo, moderno.“ (Kalin 1996:20) Iz ovoga možemo zaključiti da je moderno nešto što je naprosto novo, nastalo sada i ovdje i što često nema utemeljenje u tradiciji, čak štaviše postavlja se opozitno njoj. Savremeno je nešto što odgovara potrebama i prilikama vremena u kojem je nastalo. Iz navedenog, zaključujemo da je apsolutno legitimna teza da je nešto što je moderno nije uvijek savremeno. Moderno postaje savremeno kontekstualizacijom, odnosno postavljanjem u konkretni vremensko-prostorni okvir. Ono što je novo nije uvijek bolje, posebno u sferi materijalne proizvodnje. „Modernost je naziv za kulturne, političke i društvene procese koji su počeli u šesnaestom stoljeću i traju do današnjeg dana, a temelje se na zapadnjačkom shvaćanju ideje razvoja kao

dominantne paradigme sociokulturne promjene i ljudskoga napretka.“ (Delić 2010:17) Ideja napretka je ključna ideja moderne. Napredak se podrazumijeva u svakom polju ljudskog djelovanja, a prije svega u znanju. Srednji vijek, kao mračno doba u zapadnoj kulturi, bio je period redukcije. Proganjanje, ubijanje i kažnjavanje svih onih čije spoznaje nisu bile u skladu s dogmatski uokvirenim „znanjem“ bilo je svakodnevno.

Drugim riječima, od svih formi racionalnosti, srednji vijek je reducirao znanstvenu i filozofsku, a kao jedinu važeću određivao teološku formu racionalnosti. Suštinski, prosvjetiteljstvo, novi vijek i moderna su nastupili, također, reduccionistički. U moderni je jedino važeća postala znanstvena forma racionalnosti, a teološka negirana i potiskivana. Čak se filozofska forma racionalnosti nastojala znanstveno utemeljiti. Ta vrsta reduccionizma u moderni rezultirat će pojavom scientizma koji shvatamo kao nepriznavanje postojanja granica nauke. Tek će Imanuel Kant u svom spoznajno-teorijskom učenju, poznatijem kao kriticizam, odrediti granice ljudskog uma, tačnije granice nauke. Tu dolazimo do odnosa moderne i postmoderne.

Za potrebe ovoga rada ukratko ćemo objasniti odnos moderne i postmoderne. „Pluralitet je ključni pojam postmoderne. Pluralitet se pojavljuje – između ostalog – kao pluralitet formi racionalnosti.“ (Velš 2000:9-17) Ključni momenat razlike između moderne i postmoderne, po autorima koji priznaju postojanje razlike između njih, jeste pluralitet, i to ne bilo kakav već, upravo, pluralitet formi racionalnosti. Filozofija, znanost, religija, ideologija su različite forme racionalnosti, ne suprostavljene već komplementarne i samo u tom pluralu formi racionalnosti moguće je produktivan društveni život. „Predmet ove studije je stanje znanja u najrazvijenijim društvima. Odlučio sam ga nazvati 'postmodernim'. To je izraz kojim se koriste sociolozi i kritičari na američkom kontinentu. On opisuje u kakvom se stanju nalazi kultura nakon promjena koje su uticale na pravila igre u znanosti, književnosti i umjetnosti, počevši od kraja XIX. stoljeća. Ovdje se bavimo promjenama u odnosu na krizu naracija. Znanost je od početka u sukobu s naracijama. Prema njezinim mjerilima, većinu ih možemo razotkriti kao bajke. No, ukoliko se ne ograničava na nabranje korisnih pravilnosti i ukoliko traga

za istinom, ona mora ozakoniti vlastita pravila igre. I tada o svome ustrojstvu stvara diskurs legitimnosti koji nazivamo filozofijom. Pojednostavimo li do krajnosti, možemo reći da se nepovjerenje prema metanaracijama smatra 'postmodernim'. Ono je zasigurno posljedica napretka znanosti, no i napredak sa svoje strane pretpostavlja nepovjerenje.“ (Lyotard 2005:5-7) Moderna nastaje nasuprot teocentričnom srednjem vijeku i predstavlja značajne promjene u nauci i umjetnosti. Općenito, počinje sa 16. stoljećem. Označava, također, različite procese u polju politike, ekonomije i kulture koji u svojoj suštini imaju protivnost srednjem vijeku i svemu onome što on predstavlja.

Na prvom mjestu, moderna se protivi tradiciji i tradicionalizmu. Protivi se, također, redukcionizmu znanja i istraživanja. Ključna ideja moderne je ideja konstantnog progressa u svim poljima ljudskog bavljenja. Od svih formi racionalnosti, nauka se određuje kao jedina legitimna forma. “Danas, na prelazu u XXI vijek, modernizacija je potpuno istrošila i izgubila svoju suprotnost i sada pogadja samu sebe svojim premisama industrijskog društva i njegovim funkcionalnim principima. Modernizacija u horizontu iskustva premoderne potisnuta je refleksivnom modernizacijom. Dok su u XIX vijeku devastifikovane staleške privilegije i religiozni pogledi na svijet, danas se demistifikuje razumijevanje nauke i tehnologije u klasičnom industrijskom društvu, načini života i rada u primarnoj porodici i profesiji, predstave o ulozi muškarca i žena.” (Beck 2001:18-19) Bek razlikuje primarnu modernizaciju i refleksivnu modernizaciju. Upravo ta druga, koja predstavlja evaluaciju industrijskog društva, označena je kao postmoderna.

Bek ipak ostaje na fonu modern, ali će jasno naznačiti da se novi oblik moderne odnosi na svojevrsnu kritiku, refleksiju prvobitnog oblika moderne koji se, prije svega, odnosi na industrijalizaciju. Otkriva, također, kontradikcije u samoj moderni. “Kritika industrijske civilizacije utemeljena je na spoznaji ekološke krize kao posljedici neprimjerenog odnosa prema prirodi, tj. sudara socijalnih ambicija i mogućnosti koje pruža priroda.” (Cifrić 1994:8) U postmoderni postavlja se pitanja opstanka društva i čovjeka uopće. Kontradiktorno jeste povjerenje u konstantni napredak koji na kraju proizvodi do sada nepoznate krize po ljudsko društvo. “Nekritičkim

vrednovanjem modernizacije i posljedica znanstveno-tehničkih mogućnosti, prirodi prijeti razaranje, a društvu i čovjeku gubitak ljudskosti, pa je danas za njega ključno pitanje – kako dalje napredovati, a sutra – kako preživjeti vlastite prijetnje prirodi. U tom smislu pod ‘modernim društvom’, podrazumijevamo u najopćenitijem smislu industrijsko društvo u stalnim promjenama. Za socijalnoekonomsko mišljenje postmoderna nastupa prihvaćanjem pojma ‘granica’, koji moderna nije poznavala i nije joj bio potreban. Epoha moderne uspjela je oblikovati ‘zajedništvo objekta uništavanja’, a na epohi postmoderne jest konstituiranje ‘zajedničkog subjekta preživljavanja.’” (Cifrić 1994:8) U postmoderni, čovjek, da bi opstao, treba da se prilagođava prirodnoj nužnosti i ekološkoj izdržljivosti. Gotovo da izostaje zapažanje da je moderna s tezom o odbacivanju meta-naracija, sistemski proizvela jednu meta-naraciju, a to je teza o konstantnom progresu. Pored toga, teza o odbacivanju meta-naracija jeste i sama meta-naracija.

1.2. Nacionalna država

Definirati i shvatiti pojam „nacija“ jeste izazov s kojim se sociolozi suočavaju najmanje posljednja dva stoljeća. Takva vrsta složenosti proističe iz činjenica da nacionalne države nastaju na različite načine te da određeni društveni procesi, posebno oni globalnih dimenzija, ostavljaju na njih različite posljedice. Činjenica je, također, da proces formiranja nacionalnih država po svijetu još nije doveden do kraja, odnosno nije kompletiran. U prilog ovoj tezi ide argument da i danas postoje narodi koji nemaju svoju nacionalnu državu¹. U pokušajima definiranja pojma „nacija“ mogu se napraviti određene klasifikacije, poput primordijalističkih i modernističkih definicija. Primordijalisti gledaju na naciju kao na nešto prirodno, urođeno i svojstveno ljudima dok modernisti smatraju da je nacija moderni koncept, odnosno proizvod kapitalizma. “Marx i, osobito, Engels određivali su moderne nacije, u njemačkoj romantičkoj tradiciji, kao zajednice jezika i prirodnih sklonosti, dakle kao, makar oblikom, u nekom smislu prirodne.” (Smith 2003:48)

---

1 Činjenica je da danas u svijetu postoji oko 2000 etničkih zajednica (Žiga, Đozić 2006:177), a broj država je 249.

Kao što je jezik prirodan na određeni način urođen ljudima, tako je i društvena zajednica, čija je on osnov, na neki način prirodna. Kada se kaže prirodna, misli se na potrebu njenog organiziranja, a u fenomenološkom smislu nacionalna država je društvena pojava. Ta „prirodnost“ postojanja nacionalnog (što god to značilo) izvire iz ljudske potrebe za pripadanjem, ali i potrebe za sigurnosti.

Te potrebe nije mogla potisnuti ni modernizacija sa svim svojim javnim oblicima. Iako su „nacionalna država i nacionalizam, ideološki pokret, osebujan izdanak modernog razdoblja i osobito razvoja industrijskog kapitalizma“. (Smith 2003:48) Prema ovakvim shvatanjima, modernizacija je stvorila uslove za nastanak nacionalnih država. Tu se, prije svega, misli na birokratizaciju i institucionalizaciju. „Ni u kojem smislu nacija nije neka primordijalna stabilna društvena zbilja, nego komepleksan i poput gline podantan povijesni proizvod kapitalističke svjetske ekonomije.“ (Wallerstein 1987:387). Drugim riječim, kapitalizam je formirao tlo na kojem su nacije izrastale. Ni druge dimenzije globalizacije nisu pošteđene „krivnje“ za nastanak nacionalnih država, na sljedeće načine: sekularizacija je dovela do potrebe da upražnjeno mjesto Boga bude zamijenjeno drugim sakralitetom, a to je bila upravo nacija, urbanizacija je omogućila razvijanje svih društvenih struktura neophodnih za postojanje nacionalne države. „Nacija je, dakle, distinktivno moderni fenomen čiji je razvoj nemoguće odvojiti od procesa izgradnje moderne države i demokratizacije politike.“ (Matić 2005:80) Nacionalizam i nacionalna država jesu moderni fenomeni koji se vežu za nastanak političko-društvene kategorije koja se zove država. Taj period je 19. vijek. „S odmicanjem devetnaestog vijeka nacionalisti obiju vrsta zajednica počeli su da uviđaju da je nacija, kako moderna tako i prirodna, da pogoduje osvitu industrijskog doba, ali i da seže u preiskonsku epohu. Jasno je da su nacije zbilje moderne pojave ukoliko:

1. iziskuju objedinjeni zakonik zajedničkih prava i dužnosti,
2. počivaju na objedinjenoj ekonomiji s jedinstvenom podjelom rada te mogućnošću kretanja dobara i ljudi po čitavoj nacionalnoj teritoriji,

3. imaju potrebu za prilično kompaktnom teritorijom, po mogućnosti s 'prirodnim' odbranjivim granicama, u svijetu sličnih kompaktnih nacija,
4. iziskuju jedinstvenu 'političku kulturu' te javno, masovno obrazovanje i medijski sistem radi socijalizacije budućih generacija kao 'građana' nove nacije." (Smit 1998:112)

To nam govori da je nacija ukorijenjena u povijesti jednog naroda, izvire iz njegove kulture. Također, njeni konstitutivni elementi su kompaktna teritorija, jedinstvena kultura koja se prenosi jedinstvenim sistemom obrazovanja, ali i medijima.

Međutim, postoje mišljenja prema kojima podjela nacija na primordijalne i modernističke nema svoje utemeljenje. "Dualistička logika podjele nacija na moderne i primordijalne isuviše je manihejska, mehanicistička i teorijski upitna." (Filandra 2012:132) Jer, nacija danas i u modernom dobu ima svoju historijsku ukorijenjenost. Rascjep primordijalnog i modernog, prema ovoj vrsti mišljenja, nije održiv kada govorimo o naciji. Razlog tome je nemogućnost izvođenja nekih društvenih procesa općenito, bez njihove ukorijenjenosti u onom prošlom. Tako i u razvijanju društveno-političkih formacija, od plemena preko naroda, do nacije i nacionalne države, ne može da postoji vakuum i da se desi da u jednom povijesnom momentu nastane nacionalna država bez ikakve povezanosti s onim prošlim. Ona je jedna faza razvoja ljudskog društva u njegovom povijesnom hodu.

Tačnije je tvrditi da "nacija nastaje s uspostavljanjem kapitalističkih proizvodnih i društvenih odnosa koji proističu iz feudalnih društvenoekonomskih odnosa. Raspadanjem feudalnih društvenoekonomskih odnosa i njima odgovarajućeg oblika zajednice ljudi – naroda – oslobađaju se elementi uspostavljanja kapitalističkih društvenoekonomskih odnosa i nacija kao oblika zajednice ljudi koji odgovara kapitalističkoj epohi razvitka rada." (Janjić 1980:92) Nacija podrazumijeva društvenu podjelu rada koja je posebno kulminirala u epohi kapitalizma. U takvim procesima, nacija se nametnula kao jedini način očuvanja onog što je historijski utemeljeno

a to je kultura². "Proces takozvane prvobitne akumulacije je omogućavao uspostavljanje takvih svojinskih i proizvodnih odnosa i takav razvitak proizvodnih snaga koji omogućuje uspostavljanje dominacije kapitala, kapitalističkog načina proizvodnje, a time i uspostavljanje kapitala, kapitalističkog načina proizvodnje u koji je utemeljena nacija." (Janjić 1980:92) Svakako da ovo shvatanje upućuje na marksističko tumačenje nacije. Posebno u kritičkom odnosu marksista naspram nacije jer nacija podrazumijeva da ljudi budu pripadnici svoje nacije, a ne proleter, odnosno pripadnici radničke klase. Kulturno-politička pripadnost zasjenjuje ekonomsko-klasnu. Kulturni kapital postaje moć. „Nacionalna država je omeđen sadržatelj moći.“ (Giddens 1985:120) Ta moć se realizira prema unutra i to na različitim nivoima u državi. Procesi razdruživanja dešavaju se onda kada nacionalna država počinje da svoju moć pokuša realizirati izvan svojih granica. „Kada je nacionalna država uspostavila monopol nad sredstvima prisile unutar svojih granica, era nezvaničnih ratova je bila okončana.“ (Billig 2009:47) Dakle, nastupa era zvaničnih ratova, ratova koje zvanično vode nacionalne države. Svaki rat, u modernom dobu, vodi se pomoću logistike nacionalne države. Sredstva prisile, vojska, policija, sudstvo su elementi koje nacionalna država ima na raspolaganju.

Ono što je, također, izdanak modernizacije, kada govorimo o državi, jeste suverenitet. „Riječ suverenitet potiče iz latinskog jezika, od pridjeva *supernus*, odnosno od *super* (iznad). U rječnicima stranih riječi suveren označava onoga ko je nosilac vrhovne vlasti, vladar, neograničeni gospodar, a riječ suveren onoga ko je samostalan, vrhovni. Otuda je, u pojmu suvereniteta već sadržana jedna od njegovih bitnih odrednica: on se uvijek veže za fenomen vlasti i odnosi se na vlast.“ (Zgodić 1997:13) Suverenost nacionalne države se ogleda u poštivanju zakona. Elementi prisile, koje nacionalna država ima kao svoje temeljne sastavnice, ti su koji zakone utjeruju.

---

2 Pored desetina različitih određenja kulture, izdvojit će se jedna, a koja je samo jedan pojam: kultura je "način".

U empiriji, postojanje nacionalne države se upravo realizira po mogućnosti da se njeni zakoni poštuju. Ukoliko to nije slučaj, odnosno ako je postojanje zakona svedeno na njegovo formalno poštivanje, nacionalna država je u ozbiljnoj krizi. Suverenitetom se potvrđuje bivanje nacijom. Jedna od temeljnih funkcija nacionalne države jest čuvanje svog suvereniteta. „Bivanje nacijom (*nation-ness*) je najuniverzalnije priznata vrijednost u političkom životu našeg doba.“ (Anderson 1998:15) Politički život, posebno na globalnom i državnom nivou, manifestuje se preko nacionalnih država. „Polazim od toga da su nacionalnost, ili bivanje nacijom (*nation-ness*) – kako bi je bilo bolje nazvati u svjetlu mnogostrukih značenja prve riječi – baš kao i nacionalizam, kulturne tvorbe posebne vrste.“ (Anderson 1998:16) U jednom historijskom momentu, nacionalne države nastaju kao legitimni izraz kulturno-političkog okvira naroda. Na taj su način država i nacija kobno pobrkane.

2. Moderna i ideologija ‘nacija-država’

Iz zapadnoevropske ideologije “jedna država – jedna nacija” formirat će se svi velikodržavni programi u 19. i 20. stoljeću. Moderna sa sobom nosi redukciju sakralnih kategorija. Iako predviđena kao period progresa, prije svega, ideje humanizma, moderna to nije bila. “Za mnoge ekonomske (postekonomske) mislioce i druge kritički orijentirane znanstvenike, modernistički projekat *linearnog napretka*, na kojem je izgrađen i ekonomski koncept razvoja, nalazi se u dramatičnoj krizi.” (Touraine 2007:36) Moderna je sa sobom donijela i racionalnost, tačnije stav da je ljudski razum, racio, vrhovni kriterij svega. Cilj današnje znanosti jeste “ispitati pojam racionalnosti, koji je u pozadini naše savremene industrijske kulture, kako bi se otkrilo da li ovaj pojam ne sadrži nedostatke koji ga u biti iskripljuju.” (Horkheimer 1963:26) Upravo će svi velikodržavni programi svoj korijen naći u ideologiji racionalističkog sekularizma kao jedne forme racionalizma. “Sakralna predanja zamjenjuju moderne ideologije. Sveto predanje sa mnoštvom njegovih oblika zamjenjuju sekularne ideologije, među njima najznačajnije mjesto zauzima ideologija nacije-države.” (Mahmutćehajić 2003:206) Tri

moderne ideologije: komunitarizma, konzervativizma i liberalizma zamijenile su mjesto Apsoluta.³ U pravno-političkom smislu

- 3 Filozofija se investirala u tri navedene ideologije kao što se, naprimjer, hrišćanska religija investirala u projekt spasenja (eshatologija). Osnovni problem čovjeka srednjeg vijeka je problem spasenja. Imajući to u vidu, život čovjeka srednjeg vijeka je bio skromniji i potencijalno sretniji, posebno imajući u vidu modernog čovjeka koji ima daleko više, ali se ponaša kao da nema ništa. Uzrok tome je materijalna zamka moderne jer je redukovala život na materijalni nivo u kome čovjek nikad ne može doći do potpunog zadovoljstva. Veliki projekti, nastali u moderni, koji su bili supstitut za "spas čovjeka", što se odnosilo na spas individue, prenose se na nivo kolektiva. Nacionalizam se odnosi na spas jedne nacije. Dakle, krize generišu nacionalizam. Nacizam se javio kao "spas njemačke nacije" u periodu između dva svjetska rata. Program komunizma je "spas čovječanstva". Program "spasa" u liberalizmu je spas individue i onih koji umiju da se snađu na tržištu. Nacizam ubrzo već krajem Drugog svjetskog rata propada. Liberalizam propada još ranije, u periodu između dva svjetska rata, tačnije u Velikoj ekonomskoj krizi 1929. godine. Međutim, danas se ideologija liberalizma, najčešće sa Zapada, nameće kao najefikasnija i najpoželjnija. Mnogi autori ne uviđaju da i ideologija liberalizma završava u totalitarizmu. Taj totalitarizam je ultratotalitarizam. Komunistički i nacistički totalitarizam su amaterski u poređenju s liberalističkim ultratotalitarizmom. Njihova sredstva ostvarenja su bila primitivna. Mediji nisu, u periodima komunističkog i nacističkog totalitarizma, bili razvijeni kao danas. Često se za današnji liberalistički totalitarizam koristi i pojam autoritarizam. Međutim, to su dva različita pojma. Autoritarizam je režim u kojem nema slobode i koji vlada pomoću sile. Liberalistički totalitarizam ne vlada pomoću sile. Ne govori se o komponentama totalitarizma, svakako je ispoljavanje sile jedna od tih komponenata, već o konkretnim sredstvima preko kojih totalitarizam vlada. **Liberalistički totalitarizam vlada putem monopola na smisao.** On se dakle direktno ostvaruje određivanjem smisla, o bilo čemu, društvenim subjektima. Primjeri mogu biti shvatanje smisla određenih sukoba, događaja i procesa. Krajnji cilj projekcije smisla je postizanje koncenzusa o određenim događajima. Liberalistički totalitarizam ima i svoju demokratsku formu. On i demokratija se ne isključuju. To je odnos vertikalne i horizontalne. Zbog toga postoji totalitarna demokratija. Vlada se preko monopola smisla. Taj monopol završava u teror. Nametanje tumačenja određenih događaja se provodi suptilno. Niko ne provodi fizičku silu u "utjerivanju" smisla već se smisao ubacuje najčešće preko masovne kulture. Današnja ljudska civilizacija je civilizacija "vizuelnog". Bitna je ambalaža, forma, a ne sadržaj. Ako je forma (pakovanje) nečega privlačna, sam sadržaj postaje, također, privlačan iako on, nerijetko, nema nikakvu vrijednost. Tako je i s idejama koje se tendenciozno plasiraju i privlačno "upakuju". Komunizam propada rušenjem Berlinskog zida 1989. godine. Međutim, nužno je istaći da se ideologije ne mogu do kraja uništiti. One, ne u nekim vremenskim intervalima, odlaze i pojavljuju se. Razlog

i kao odgovor na srednjovjekovna političko-društvena uređenja formira se ideologija nacije-države kao konzervativistička ideologija. "Savremena ideologija nacije-države, autentični ideološki proizvod Zapadne Evrope ukorijenjena je upravo u vjersko-kulturnom unilateralizmu i predstavlja ideološku praksu Evrope." (Đozić 2003:206) Ideja nacija-države je isključivo produkt Zapada. Da je ona opasna, ustanovit će i Samuel Huntington: "U svijetu koji se pojavljuje, sa svojim etničkim i civilizacijskim sukobima, zapadna vjera u univerzalnost zapadne kulture je pogrešna, nemoralna i opasna." (Huntington 2000:345) Ideologija nacija-države je u tije-
snoj povezanosti s ideologijom nacionalnog mesijanstva, tačnije izabrane nacije koja je superiornija nad ostalima. "Cijelu svoju političku teoriju i cijeli svoj ideološki nauk, i u njihovim znanstvenim i u njihovim pseudoznanstvenim sadržajima, on će deducirati iz osnovne teze da svi temeljni pojmovi politike nisu ništa drugo do sekularizirani pojmovi hrišćanske teologije. Moderna politika u njegovom poimanju jeste sekularno preparirana hrišćanska teologija." (Zgodić 1996:22-23) Ideologija nacionalnog mesijanstva realizuje se u državi, a narod svoj suverenitet u toj državi realizuje s pozicije hrišćanske teologije. "Nacija i nacionalna država su evropski patenti. Imaju svoju povijest. Evropsko ljudstvo sa njima izumilo je jedan od najopakijih i najopasnijih kultova. Izmirilo je kult nacije i sakraliziranu dogmu nacionalne države, koja se epidemično širila cijelom planetom." (Zgodić 1997:255) Nacionalna država postaje vrhovna vrijednost. U nastojanju da se ona ostvari, vrlo često se činio genocid. Nastanak nacionalnih država bio je čisto projekat moderne. Prema određenim mišljenjima, upravo u

---

tome je što se one međusobno hrane. Marksizam otvara pitanje zajednice i individualnih sloboda, a što pogoduje demokratiji i liberalizmu kao tlo za širenje. Nakon komunizma, također, obnavlja se nacionalizam iz razloga što je nacionalno pitanje u komunizmu bilo prigušeno. U konvativizmu se nacionalno pitanje do kraja afirmiše, ali se ponovo javlja problem socijalne pravde i individualnih sloboda u smislu, recimo, apoteoze smrti ("smisao života je umrijeti za svoju naciju"). Nakon pada egalitarne (komunističke) i konzervativističke ideologije, otvoren prostor dobija liberalna ideologija, a koja indukuje probleme zajednice i nacionalne kulture zbog njenih niveliranja. "Globalni ekonomski kapitalizam nije ostvariv koliko ni svjetski komunizam." (Gray, 2002:40) Sve tri ove ideologije, u svojim ekstremima, rađaju jedna drugu.

periodu moderne nacionalne države su dosegle svoj vrhunac po pitanju suvereniteta i moći.⁴ U periodu kraja 19. i početka 20. stoljeća, nacionalne države su bile centralizovane političke kategorije. One kao takve zasnivale su se na modernističkom principu: ukidanja razlike unutar svojih granica. Nacionalizam je poslužio kao modus ideološkog homogeniziranja stanovništva.

3. Koncept stvaranja logora (nacionalne države) kao okvira za genocid

Logor i genocid⁵ su gotovo uvijek spojeni. Mjesto gdje se genocid najčešće vrši jeste upravo logor. I jedan i drugi fenomen,

4 Pogledati: Roberston, Ronald, (1992), *Globalization: Social Theory and Global Culture*, Sage, London.

5 Američki pravni stručnjak Raphael Lemkin genocid je definisao kao „svaki od sljedećih postupaka koji su počinjeni u namjeri da se, u cjelini ili djelimično, uništi jedna nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa, kao takva: a) ubijanje pripadnika grupe; b) nanošenje teških tjelesnih ili psihičkih povreda pripadnicima grupe; c) namjerno nametanje toj grupi uvjeta za život za koje je smišljeno da će dovesti do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja; d) uvođenje mjera koje imaju za cilj spriječiti rađanje/potomstva/ u toj grupi; e) namjerno premještanje djece iz te grupe u neku drugu grupu.“ (Muratović 2012: 29-30) Ono što specificira genocid jeste postojanje očigledne namjere za njegovo počinjenje. Dok pojedinačna ubistva ljudi ostavljaju posljedice samo na ubici, genocid kao zločin protiv čitave grupe ljudi i kao posebna vrsta ratnog zločina, ima za posljedicu djelovanje na savjest čovječanstva. Genocid podrazumijeva namjeru planskog istrebljenja ogromnog broja ljudi, ali ne samo to već „zločin genocida obuhvata svakoja-ka djela, uključujući ne samo lišavanje života već i sprečavanje života (putem abortusa, sterilizacije), kao i postupke koji u znatnoj mjeri ugrožavaju život i zdravlje (vještački izazvane infekcije, tjeranje na rad do smrti u posebnim logorima, namjerno razdvajanje porodica u cilju raseljavanja...)“ (Muratović 2012: 28) Prethodno navedena djela koja spadaju u zločin genocida, poput vještački izazvanih infekcija, prisilnog rada i slično, samo upućuju na to da čin genocida podrazumijeva sistematsku pripremu i detaljno planiranje. Pripadnost određenoj nacionalnoj grupi ili grupi koja je predmet genocidnih zlodjela jeste razlog zbog kojeg su pojedinci te grupe žrtve genocida. Ideologija određene nacije može biti duhovna logistika pri izvršavanju genocida. “Delegitimizacija potencijalnih žrtava (legitimizacija genocida)

logor i genocid, posebno su se razvili u moderni. Ovdje želimo ukazati na posebnu vrstu logora čija se pravila odnose na ljudsko društvo u njegovom totalitetu i vrstu zločina koji se na taj način čini prema tom društvu. Želimo ukazati na šire značenje pojma

---

Demonizacija

↓

Dehumanizacija

(koncentracija žrtava)

↓

Destrukcija

(genocidna praksa)

↓

Poricanje" (Šarić 2010: 30)

Iz ove sheme jasno se vide određene faze u procesu vršenja genocida, a to su: osporavanje postojanja (nacionalnog, etničkog, vjerskog...) određene grupe ljudi, što rezultira svojevrsnom „legitimizacijom genocida“, zatim demonizacija, što podrazumijeva formiranje neprijatelja ili „demona“ u liku targetirane grupe ljudi, koncentrisanje žrtava na jednu zbornu tačku, destrukcija kao genocidna praksa i plansko i organizovano poricanje genocida. Drugi autori će genocid definisati kao “oblik jednostranog masovnog ubijanja, u kojem država ili neki drugi organ vlasti namjerava da uništi jednu grupu kao i strukturno i sistematsko uništavanje neležnih ljudi od strane birokratskog aparata.” (Zwan 2003: 8) Ovo određenje je posebno važno jer naglašava presudnu ulogu države u svim fazama genocida. Prvo određenje genocida dao je, 1941. godine, Raphael Lemkin: “Pod genocidom podrazumijevamo uništenje naroda ili etničke grupe. Nova riječ, koju je autor označio da bi označio i uključio iskustvo njenog modernog razvoja, skovana je od starogrčke riječi *genos* (rasa, pleme) i latinske riječi *cide* (ubiti), tako da svojom tvorbom korespondira riječima *tiranicid*, *homicid*, *genocide* itd. Općenito govoreći, genocid ne znači nužno neposredno uništenje naroda, osim kad se vrši masovno ubijanje svih pripadnika nekog naroda. Namjera je, zapravo, označiti koordinirani plan različitih akcija usmjerenih na razaranje neophodnih osnova za život nacionalnih grupa, s ciljem njihova uništenja. Ciljevi takvog plana bili bi dezintegracija političkih i socijalnih institucija, kulture, jezika, nacionalnih osjećaja, religije i ekonomske egzistencije nacionalnih grupa, te ugrožavanje osobne sigurnosti, slobode, zdravlja, digniteta čak i života pojedinaca koji pripadaju takvoj grupi. Genocid je uperen protiv nacionalnih grupa kao entiteta, a uključene radnje uperene su protiv pojedinaca kao pripadnika **nacionalne grupe**, a ne protiv njih osobno.” (Bartol Letica 1998: 29) Genocid, kao društvena pojava, postojao je u ljudskom društvu još od davnina. Međutim, teorijski i pojmovno uobličen, nije bio do njegovog definicijskog određenja koje je dao Raphael Lemkin.

logor. „Logor ne promatramo kao povijesnu činjenicu i anomaliju što pripada prošlosti, nego u neku ruku kao skriveni predložak, nomos političkog prostora u kojemu i danas živimo.“ (Agamben 2006:146) Primjećujemo da je politika, kao sveopći sistem, jedna vrsta instrumenta uspostave i održavanja logora. Logor kao prostor koji je jasno omeđen, najčešće bodljikavom žicom, i mjesto gdje se muče, ubijaju, kao i zarobljavaju ljudi, postao je paradigma života uopće. Metaforički rečeno, današnje ljudsko društvo živi u jednoj vrsti logora. „Logor je prostor koji se otvara kada izvanredno stanje postaje počinjati pravilom.“ (Agamben 2006:148) Logor je nastao posredstvom moderne i njene intencije stvaranja države kao kategorije koja će sveobuhvatno određivati i kontrolirati ljudski život.

Nacionalna država će postati generator društvenog života uopće. Zbog te totalitarnosti praviti će se metafore između logora i države. Opravdano je postaviti pitanje da li određene društvene strukture, prije svih političke i vojne, u određenim momentima svjesno i intencionalno izazivaju krize koje im nešto kasnije posluže kao izgovor za uvođenje vanrednog stanja? „Logor je samo paradigma političkog prostora u času kada politika postaje biopolitikom, a homo sacer se virtualno stapa sa državljaninom.“ (Agamben 2006:150) Svetost čovjeka, „homo sacera“, poništena je njegovom supstitucijom državljanstvom. Čovjek je, pod uticajem ideologije nacije-države, sveden na apstraktnu, političku i često statističku kategoriju državljanina. Ono što je bila određena vrsta svetosti njegovog života, koja je svoje izvorište nalazila u transcendentnom, poništena je političko-realnom kategorijom države i etiketiranja čovjeka kao, prije svega, državljanina. „Arendt jasno zamjećuje svezu između totalitarnog gospodstva i onog svjesnog životnog stanja koje označava logor koji ima za konačni cilj posvemašnju dominaciju nad čovjekom.“ (Agamben 2006:103) Nacionalna država upravlja životom čovjeka na način da ga redukuje na političko biće. Tu njegovu jednodimenzionalnost država opravdava izbjegavanjem prirodnog stanja i anarhije, a što je konstantno graniči s totalitarizmom. U momentu kada politika širi svoj obim i postaje biopolitikom, čovjek postaje biće kojim se institucionalno upravlja i to na nivou totaliteta njegovog postojanja. Država postaje nosilac suverene moći koja raspolaže pravom na život svojih podanika. Ona to

realizira na razne načine: od poziva na patriotsko žrtvovanje u ime nacionalne države, legalizacijom eutanazije, upravljanjem zaštite zdravlja i općenito regulacijom života na svim njegovim nivoima.

Totalitarno upravljanje i nadzor života jeste činjenica koja politiku čini biopolitikom, a čovjeka biće svedeno na objekt koga jedino država može legalno zaštititi. Razlog tome jeste što se vanredno stanje provodi kao redovno, a što je argument državi da suvereno raspolaže institucionalnom moći. Ta moć je totalitarne prirode. Nema više intenciju upravljati samo akcijama društvenih subjekata već i njihovim mislima. Razvojem telekomunikacijskih mreža i instrumenata omogućen je nadzor. Za one koji se ne pridržavaju propisanih pravila (zakona) slijede kazne. Uspostava logora jeste, ustvari, fukoovski koncept „nadziranja“ i, rekli bismo, po potrebi i „kažnjavanja“. Sistem nadzora i kontrole koji je, prvenstveno, bio uspostavljen u panoptikonu, moguć je upravo kao rezultat spoja znanja, tehnologije i moći. „Kažnjavaju se upravo te apstrakcije, time što kazna ima zadatak da od prestupnika stvori osobu koja ne samo želi, nego je i kadra da živi u skladu sa zakonom i da sama zarađuje za život: one se kažnjavaju i time što se interno ekonomiče kaznom koja, iako kažnjava zločin, može da se promijeni (skrati ili, u odgovarajućem slučaju, produži), već prema tome kako se mijenja ponašanje osuđenika; kažnjavaju se još i posredstvom onih mjera sigurnosti koje prate kaznu (zabrana boravka, sloboda pod nadzorom, prinudno starateljstvo, obavezno liječenje), a čiji cilj nije da se sankcioniše prijestup nego da se pojedinac nadzire, da se učini bezopasnim, da se promijene njegove zločinačke sklonosti – tako da se ove mjere ukidaju tek pošto dođe do željene promjene.“ (Fuko 1997:21) Ovdje Agambenov pojam logora i Fukoov koncept i pojam zatvora možemo poistovjetiti. Zatvor i logor nastaju kao posljedica uspostave nacionalne države. Država omogućuje uslove njihovog razvoja. „Koncentracijski su logori laboratoriji za eksperimentiranje s totalnom dominacijom, jer čovjekova je priroda takva kakva jest, taj cilj nije moguće dosegnuti drukčije nego u krajnjim okolnostima pakla koje je čovjek izgradio.“ (Agamben 2006:104) Paradoks je dvostruki. Razvoj nauke, koji je rezultirao razvojem tehnologije, prvenstveno se shvatao kroz ideju napretka i

čovjekove emancipacije. Pomenuta emancipacija okončava se kao gotovo potpuno zarobljavanje čovjeka.

Drugi stepen paradoksa jeste da tehnologija koju je otkrio čovjek počinje da dominira nad tim istim čovjekom. Takvu pojavu pripadnici kritičke teorije društva nazivaju „iracionalnost racionalnosti“, što znači da „racionalni sistemi neizbježno porađaju čitav niz iracionalnosti.“ (Ricer 2011:184) Drugim riječima, kategorije prosvjetiteljstva rezultiraju iracionalnošću. „Tradicionalne političke distinkcije (kao primjerice između desnice i ljevice, liberalizma i totalitarizma, privatnog i javnog) gube svoju jasnoću i svoju razumljivost te ulaze u područje neodređenosti kada njihov fundamentalni referent postaje goli život. Čak i iznenadno skliznuće bivših komunističkih vladajućih klasa i ponovno rođenje fašizma u novim oblicima u Evropi pronalaze ovdje svoj korijen.“ (Agamben 2006:106) Svjedočimo nivelaciji onoga što je u klasičnoj političkoj filozofiji predstavljala „desnica“ i „ljeвица“. Sve je teže odrediti koje političke stranke gravitiraju desno ili lijevo, posebno kad se u obzir uzmu njihova načela s jedne i politička praska s druge strane. Kada sami ljudski život bude doveden u pitanje, političke razlike vrlo često iščeznu. „Naša se epoha razvijala pod utjecajem znanosti, tehnologije i racionalne misli čiji počeci leže u Evropi 17. i 18. stoljeća. Prosvjetiteljstvo je, spisima mislilaca koji su se suprostavljali utjecaju religije i dogme te koji su ih željeli zamijeniti racionalnijim pristupom praktičnom životu, oblikovalo zapadnjačku industrijsku kulturu.“ (Gidens 2005:25) Racionalnost je postala vrhovni kriterij. Krenulo se od pretpostavke da što više racionalno shvatimo svijet, to ćemo više biti u mogućnosti oblikovati život prema našim željama. „U toj perspektivi će se logor kao čisti, apsolutni i nenadmašni biopolitički prostor pokazati kao skrivena paradigma političkog prostora moderne čije ćemo metamorfoze morati naučiti prepoznati.“ (Agamben 2006:106) Neograničeni uspon znanosti, koji se završio u scientizmu kao slijepom vjerovanju u svemoć nauke, desio se upravo u moderni i rezultirao je u takvom stepenu razvijenosti tehnologije da čovjek, ljudsko društvo u cjelini, postaje objekt promatranja, odnosno kontrole i kažnjavanja ako se ne „ponaša“ u skladu s pravilima.

Pomenuta pravila ponašanja su uspostavljena opet u moderni. Ona nastaju kao posljedica kontrole nad ljudskim tijelom. „Umjesto da je sve više i više pod našom kontrolom, čini se da je izvan nje – čini se odbjegli svijetom.“ (Gidens 2005:26) Čovjek je, u osjećaju svemoći, izgubio kontrolu nad svijetom i životom. Pitanje je zapravo da li je ikada imao i da li tu vrstu kontrole uopće može imati? U „novom svijetu“ čovjek rođenjem postaje građanin određene nacionalne države. To dalje znači da građanin ima politička prava te da čini dio suvereniteta te nacije. Na distinkciji rođenja i državljanstva javljaju se reakcionarne ideologije kojima pripadaju fašizam i njegovi pojavni oblici poput nacizma. Oni „strani“ bude reakciju onih koji su rođenjem dobili državljanstvo. „U sistemu Države-nacije, takozvana se sveta i neutuđiva prava čovjeka pokazuju lišenima bilo kakve zaštite i bilo kakve realnosti u onom trenutku u kojem ih nije moguće predstaviti kao prava državljanina neke države.“ (Agamben 2006:109) Osnovna ljudska ili prirodna prava ne mogu biti zaštićena izvan konteksta nacionalne države. Ona su uopće moguća zahvaljujući nacionalnoj državi. Prije pojave nacionalne države, općenito, bilo koje ljudsko pravo nije moglo biti niti definirano niti šticeeno. Može se reći da je rođenje prvi čin nacionalizma. Djeluje opravdano postaviti pitanje da li je država jedan vid „logora“ koji ograničava ljudsku slobodu? „Nadzor se odnosi na nadgledanje djelovanja podanika države u okviru političke sfere, iako njegova važnost kao osnove administrativne vlasti nipošto nije ograničena na tu sferu. Nadgledanje može biti direktno ali je mnogo karakterističnije ono indirektno, zasnovano na kontroli informacijama. Postoji i četvrta institucionalna dimenzija koja se mora izdvojiti: kontrola nad sredstvima prinude.“ (Gidens 1998:63) Nadzor nad informatičkim medijima i vojskom su dva osnovna preduslova za uspostavu društva kontrole koje ima osobine logora.

Da bi se, uopće, pojavila nacionalna država kao vrijednost i moderna kategorija, moralo se promijeniti suštinko shvatanje samog čovjeka kao bića. Njegova se egzistencija morala institucionalizirati. „Načelo se rođenja i načelo suverenosti, odvojeni u starom režimu (gdje je rođenje omogućilo samo podanika), sada neopozivo ujedinjaju u tijelo suverenog subjekta da bi stvorili temelj nove Države-nacije. Razvoj i nacionalne biopolitičke odredbe moderne

države u XIX. i XX. stoljeću kao slobodni i svjesni politički subjekt, nego ponajprije njegov goli život, jednostavno rođenje kao takvo, kojemu je u prijelazu od podložnika prema državljaninu nepovratno dodijeljen princip suverenosti.“ (Agamben 2006:111) Čovjek se, kao živo biće, pretvorio u političko-pravnu kategoriju građanina. Samim tim, njegov život je postao objekt kontrole. „Nadzor je bio vrlo tijesno povezan sa razvojem industrijalizma.“ (Gidens 1998:66) Razvoj industrije, kao preduslov razvoja tehnologije, omogućio je nadzor društva. „Kada nakon potresa geopolitičkog poretka Evrope, koji je uslijedio nakon Prvog svjetskog rata, prije odstranjeni ostatak između i nacije izbije na vidjelo kao takav i Država-nacija zapadne u trajnu krizu, pojavljuju se fašizam i nacizam, dakle dva pokreta koja su u navlastitom smislu biopolitička, koja dakle iz prirodnog života čine mjesto par excellence suverene odluke.“ (Agamben 2006:103) Tri najveće ideologije liberalizma, komunizma i konzervatizma premrežuju nebo moderne i one su zamjena za već palu religiju, oličenu u „smrti Boga“, a one svoje izvorište nalaze u prosvjetiteljstvu i racionalizmu. „Treba ozbiljno shvatiti Hannah Arendt, koja je sudbinu ljudskih prava vezala za modernu 'Državu-naciju', tako da sumračje i kriza potonje nužno implicira i opsoletnost prvih.“ (Agamben 2006:103) Moderna nacionalna država se nadaje kao zaštitnik ljudskih prava, ali s jednom bitnom napomenom, a to je da bi ta prava mogla da zaštiti, ona (nacionalna država) mora biti ta koja će ta ljudska prava da omogućuje, tačnije da ih nadzire. „Tako je kao da svaka valorizacija i svaka politizacija života nužno implicira novu odluku o pragu s onu stranu kojega život prestaje biti politički relevantan, i sada je samo 'sveti život' i, kao takav, može biti nekažnjeno uništen.“ (Agamben 2006:121) Može se zaključiti da je, onda, nacionalna država 'vlasnik' ljudskog života jer je ona ta koja ga garantuje, uređuje i nadzire. „Život koji je s deklaracijama o pravima postao temelj suverenosti, postaje subjektom-objektom državne politike. No samo država iznutra utemeljena na samom životu nacije može imati kao svoje vladajuće načelo oblikovanje i skrb za 'narodno tijelo'. (Agamben 2006:128) Svi građani jedne države su političko-pravna kategorija koje nacionalna država štiti. Pravo svoj korijen nalazi u institucijama, a institucije izrastaju na temeljima države. Institucionalizam je jedan

od najvažnijih i najjačih sigurnosnih elemenata države. Niti jedna politička kategorija se ne može očuvati bez institucija. Institucije podrazumijevaju pravila i hijerarhiju. Nacionalna država dobija pravo da upravlja životom čovjeka na način da ga štiti onako kako njene institucije odluče. Međutim, šta kada se država okrene protiv čovjeka? Javlja se paradoks koji se sastoji u tome da je država nastala u cilju zaštite čovjeka, njegovog života i imovine, a onda se ona, kroz zakone i hijerarhiju, vrlo često postavlja dehumanizirajuće. Radi se zapravo o pokušaju uvođenja političkih kategorija pod biološke determinante. Drugim riječima, teži se naciju predstaviti kao biološki utemeljenu činjenicu. Na takvim kvaziznanstvenim i izvanznanstvenim ubačajima, nacionalna država se pogrešno tumači i definiše. To doprinosi nerazumijevanju onoga što je nacija. Uvijek takve neznanstvene konstrukcije donose ekstreme. Često ti ekstremi završavaju u genocidu. On bude uzrokovan pokušajem sprečavanja „kontaminacija“ nacionalnog tijela s određenim neželjnim grupama.

Metaforički, to možemo prikazati kao čuvara koji jedini ima oružje i zadaću da štiti grupu ljudi. Međutim, šta se dešava kada on odluči, iz nekog razloga, da to oružje upotrijebi protiv ljudi koje čuva. Drugim riječima, moć koju država, u obliku vlasti kao institucionalne forme moći, ima, upotrebljavala je već, a sigurno će i upotrebljavati protiv vlastitog građanstva. „Logori nastaju u trenutku kada politički sistem moderne Države-nacije, koja se temeljila na funkcionalnoj poveznici između određene lokalizacije (teritorija) i određenog poretka (države), pri čemu posreduju automatska pravila upisa u život (rođenje ili nacionalnost), zapadne u trajnu krizu, pa Država uz ostale svoje zadaće odluči izravno preuzeti i skrb o biološkom životu nacije.“ (Agamben 2006:154) Zabrana rađanja, kao naprimjer u Kini, gdje država zabranjuje rađanje djece iznad određenog broja, formiranje društvenog života, odgoja pa i ideologizacije svojih građana su primjeri gdje se država direktno imputira kao regulatorni faktor.

Nastanak nacionalnih država bio je čisto projekat moderne. Prema određenim mišljenjima, upravo u periodu moderne nacionalne države su dosegle svoj vrhunac po pitanju suvereniteta i

moći.⁶ Njena sveopća moć išla je do momenta kada je država sebi uzela za pravo jasno da propiše kako da ljudi žive. Gotovo isto se dešava i u logoru.

Sami pojmovi nacija i nacionalizam su moderni, novovjekovni i nisu biološki pojmovi, odnosno nisu stvar biološkog već društvenog konstrukta. Nikakva biološka podloga ne vrijedi kada govorimo o naciji. Sama nacija kao društveno-politička kategorija i imena određenih nacija su formulacije društvenih subjekata. Predmoderna društva nisu poznavala pojam nacije. Stari i srednji vijek nisu uopće mogli biti periodi kada bi se nacija pojavila. Političke vrijednosti u tim historijskim periodima bile su okrenute društvenim grupama čiji su kohezivni element većinom bile metafizičke kategorije. Nikada se nacionalizam ne bi mogao pojaviti u društvenim uslovima srednjeg vijeka. Čovjeku srednjeg vijeka on bi bio neshvatljiv. Ljudska odanost tada bila je usmjerena ka metafizici dok nacionalizam zahtijeva odanost pozitivnoj kategoriji države. U takvim uslovima, nacionalizam bi se smatrao herezom.

Zaključak

Moderna je nastala nasuprot tradiciji i tradicionalizmu. Praznina moderne, koja je svjedočanstvo svih neuspjelih i propalih projekata modern, svela se na pokušaje zamjene "ubijenog" Boga koje nije moglo ostati prazno. Popunjeno je koceptom "vrhovnog dobra" i zbog toga je politička praksa bila riješena svih moralnih okvira. "Cilj opravdava sredstva." Iz tih razloga imali smo fašistički i komunistički totalitarizam. Politička praksa moderne izvire iz ideologija kao kategorija koje su supstitut teocentrizma. Ideologija koja je bila najviše popularna jeste "nacija-država". Kapitalizam je formirao tlo na kojem su nacije izrastale. Ni druge dimenzije modernizacije nisu pošteđene „krivnje“ za nastanak nacionalnih država, na sljedeće načine: sekularizacija je dovela do potrebe da upražnjeno mjesto Boga bude zamijenjeno drugim sakralitetom, a to je bila upravo nacija, a urbanizacija je omogućila razvijanje svih

---

6 Pogledati: Roberston, Ronald, (1992), *Globalization: Social Theory and Global Culture*, Sage, London.

društvenih struktura neophodnih za postojanje nacionalne države. Ista ideologija bit će paradigma formiranja velikodržavnih projekata. U realizaciji tih projekata, vrlo često, bit će počinjen i zločin genocida. Najčešća mjesta gdje se genocid vršio bili su logori. U logorima su se potencijalne žrtve koncentrisale, pripremale i ubijale. Također, logor je bio prostor u konkretnom vremenu gdje su se ljudi nadgledali i po potrebi kažnjavali. Taj koncept, razvojem tehnologije i znanja uopće, što je doprinijelo širenju moći, prenesen je na ljudsko društvo u njegovom totalitetu. Pojedinci u društvu bivaju nadgledani, praćeni i sankcionisani ukoliko se ne ponašaju prema propisanim pravilima i normama. Država poslužuje kao okvir u kojem se znanje, tehnologija i moć spajaju te omogućuju nadzor. Nacionalna država će postati generator društvenog života uopće. Zbog te totalitarnosti pravit će se metafore između logora i države. Država postaje nosilac suverene moći koja raspolaže pravom na život svojih podanika. Ona to realizira na razne načine: od poziva na patriotsko žrtvovanje u ime nacionalne države, legalizacijom eutanazije, upravljanjem zaštite zdravlja i općenito regulacijom života na svim njegovim nivoima. Totalitarno upravljanje i nadzor života jeste činjenica koja politiku čini biopolitikom, a čovjeka biće svedeno na objekt koga jedino država može legalno zaštititi. Zatvor i logor nastaju kao posljedica uspostave nacionalne države. Država omogućuje uslove njihovog razvoja.

Literatura

- Agamben, Giorgio, (2006), *Homo Sacer – Suverena moć i goli život*, Multimedijalni institut, Zagreb.
- Anderson, Benedikt, (1998), *Nacija: zamišljena zajednica*, Plato, Beograd.
- Beck, Ulrich, (2001), *Rizično društvo – U susret novoj moderni*, Filip Višnjić, Beograd
- Delić, Zlatan, (2010), *Sociologija*, OFF-SET, Tuzla.
- Dozić, Adib, (2003), *Bošnjačka nacija*, BKC, Sarajevo.
- Filandra, Šaćir (2012), *Bošnjaci nakon socijalizma – O bošnjačkom identitetu u postjugoslavenskom dobu*, BZK Preporod, Synopsis, Sarajevo, Zagreb

- Filipović, Vladimir, (1989), *Filozofijski rječnik, treće dopunjeno izdanje*, Nakladni zavod matice Hrvatske, Zagreb.
- Fuko, Mišel, (1997), *Nadzirati i kažnjavati – Nastanak zatvora*, Izdavačka djelatnost Zorana Stojanovića, Novi Sad.
- Gidens, Entoni, (2005), *Odbjegli svijet – Kako globalizacija oblikuje naše živote*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.
- Gidens, Entoni, (1998), *Posljedice modernosti*, Filip Višnjić, Beograd.
- Gray, John, (2002), *Lažna zora - Iluzije globalnog kapitalizma*, Masmedia, Zagreb
- Horkheimer, Max, (1963), *Pomračenje uma*, Veselin Masleša, Sarajevo.
- Huntington, Samuel, (2000), *Sukob civilizacija*, CID, ROMANOV, Banja Luka.
- Kalin, Boris, (1996), *Povijest filozofije – S obabranim tekstovima filozofa*, Školska knjiga Zagreb, XX izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb.
- Janjić, Dušan (1980), *Otvoreno pitanje nacije*, Istraživačko-izdavački centar, Beograd
- Lyotard, Jean – Francois, (2005), *Postmoderno stanje – Izvještaj o znanju*, IBIS grafika, Zagreb
- Mahmutćehajić, Rusmir, (2000), *Bosansko pitanje o svijetu u Tolerancija i tradicija*, Međunarodni forum Bosna, Sarajevo.
- Matić, Davorica (2005), *Nacionalizam, nacija i nacionalna država: imaju li budućnost?*, Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociološki istraživanja okoline, Vol. 14 No. 1-2, Zagreb.
- Muratović, Rasim, (2012), *Holokaust nad Jevrejima i genocid nad Bošnjacima (drugo izdanje)*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
- Ricer, Džordž, (2011), *Savremena sociološka teorija i njeni klasični korijeni*, Službeni glasnik, Beograd.
- Roberston, Ronald, (1992), *Globalization: Social Theory and Global Culture*, Sage, London
- Smith, Anthony (1998), *Nacionalni identitet*, Fond za otvoreno društvo, Beograd
- Smith, Anthony (2003), *Nacionalizam i modernizam – Kritički pregled suvremenih teorija nacija i nacionalizma*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb.

- Šarić, Sabahudin, (2010), *Velikosrpska ideologija*, Institut za istraživanje zločina protivčovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Naučnoistraživački institut "IBN SINA" Sarajevo, Sarajevo.
- Touraine, Alan, (2007), *Kritika modernosti*, Politička kultura, Zagreb.
- Velš, Wolfgang, (2000), *Naša postmoderna moderna*, Izdavačka djelatnost Zorana Stojanovića, Novi Sad.
- Wallerstein, Immanuel (1987), *The Construction of Peoplehood: Racism, Nationalism, Ethnicity*, Sociological Forum 2(2).
- Zgodić, Esad, (1996), *Ideologija nacionalnog mesijanstva*, VKBI, Sarajevo.
- Zgodić, Esad, (1997), *Kult suvereniteta*, FEB, Sarajevo.
- Zwan, Ton, (2003), *O etiologiji i genezi genocida i drugih masovnih zločina uperenih protiv određenih grupa*, Centar za proučavanje holokausta i genocida, Univerzitet u Amsterdamu, Holandska kraljevska akademija nauka i umjetnosti, Amsterdam.
- Žiga, Jusuf, Đozić, Adib, (2007), *Sociologija*, OFF-SET, Tuzla.
- Žiga, Jusuf, (2007), *Vrijeme 'razljuđenih dvonožaca': paradigma Bosne koju su izdali*, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.